

Zaak C-128/21

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

26 februari 2021

Verwijzende rechter:

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Litouwen)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

17 februari 2021

Verzoekers in eerste aanleg en andere partijen in het beroep:

Lietuvos notarų rūmai

M. S.

S. Š.

D. V.

V. P.

J. P.

D. L.-B.

D. P.

R. O. I.

Verweerder in eerste aanleg en appellant:

Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba

Voorwerp van het hoofdgeding

Verzoek tot nietigverklaring van een besluit van de Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba (raad voor de mededinging van de Republiek Litouwen; hierna: „raad voor de mededinging”) van 26 april 2018 (hierna: „bestreden besluit”), voor zover bij dit besluit is vastgesteld dat de Notarų rūmai (kamer van notarissen) en notarissen die lid waren van het presidium van de kamer van notarissen (hierna: „presidium”) (samen: „verzoekers”) inbreuk hadden gemaakt op de voorschriften van artikel 5, lid 1, punt 1, van de Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (mededingingswet van de Republiek Litouwen) en artikel 101, lid 1, onder a), van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, hun is gelast de inbreuk te beëindigen en hun een geldboete is opgelegd.

Voorwerp en rechtsgrondslag van de prejudiciële verwijzing

Uitlegging van artikel 101 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (hierna: „VWEU”).

Grondslag – artikel 267, derde alinea, VWEU.

Prejudiciële vragen

„1. Moet artikel 101, lid 1, VWEU, aldus worden uitgelegd dat notarissen in de Republiek Litouwen, wanneer zij werkzaamheden verrichten die verband houden met de door de kamer van notarissen vastgestelde toelichtingen die in de onderhavige zaak zijn beschreven, ondernemingen zijn in de zin van artikel 101 VWEU?

2. Moet artikel 101, lid 1, VWEU aldus worden uitgelegd dat de door de Litouwse kamer van notarissen vastgestelde toelichtingen die in de onderhavige zaak zijn beschreven, een besluit van een vereniging vormen in de zin van artikel 101, lid 1, VWEU?

3. Indien de tweede vraag bevestigend wordt beantwoord, strekken deze toelichtingen er dan toe of hebben zij tot gevolg dat de mededinging binnen de interne markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst in de zin van artikel 101, lid 1, VWEU?

4. Moeten deze in de onderhavige zaak beschreven toelichtingen, in het kader van de beoordeling van een mogelijke schending van artikel 101, lid 1, VWEU, worden getoetst aan de in punt 97 van het arrest Wouters vastgestelde criteria?

5. Indien de vierde vraag bevestigend wordt beantwoord, vormen de door verzoekers aangevoerde doelstellingen, namelijk het uniformeren van de notariële werkzaamheden, het opvullen van een hiaat in de regelgeving, het beschermen

van de consumentenbelangen, het waarborgen van het beginsel van gelijke behandeling van consumenten en het evenredigheidsbeginsel, en het beschermen van notarissen tegen ongerechtvaardigde wettelijke aansprakelijkheid, legitieme doelstellingen bij de toetsing van die toelichtingen volgens de in punt 97 van het arrest Wouters genoemde criteria?

6. Indien de vijfde vraag bevestigend wordt beantwoord, gaan de in deze toelichtingen opgelegde beperkingen dan niet verder dan nodig is voor de verwezenlijking van de legitieme doelstellingen?

7. Moet artikel 101 VWEU aldus worden uitgelegd dat notarissen die lid waren van het presidium, kunnen worden geacht dit artikel te hebben geschonden en kunnen worden beboet op grond dat zij als notaris hebben deelgenomen aan de vaststelling van de in de onderhavige zaak beschreven toelichtingen?"

Aangevoerde Unierechtelijke bepalingen en rechtspraak van het Hof

Artikel 4, lid 3, van het Verdrag betreffende de Europese Unie (hierna: „VEU”).

Artikel 101 VWEU.

Arrest van 19 februari 2002, Wouters e.a. (C-309/99, EU:C:2002:98, punten 46, 47, 57, 67 tot en met 69 en 97; hierna: „arrest Wouters”).

Arrest van 18 juli 2013, Consiglio nazionale dei geologi (C-136/12, EU:C:2013:489, punten 35, 36, 42, 53 en 54; hierna: „arrest Consiglio nazionale dei geologi”).

Arrest van 18 juli 2006, Meca-Medina en Majcen/Commissie (C-519/04 P, EU:C:2006:492, punt 47; hierna: „arrest Meca-Medina en Majcen/Commissie”).

Arrest van 23 november 2017, CHEZ Elektro Bulgaria en FrontEx International (C-427/16 en C-428/16, EU:C:2017:890, punten 42, 43 en 46; hierna: „arrest CHEZ Elektro Bulgaria”).

Arrest van 4 september 2014, API e.a. (C-184/13 tot en met C-187/13, C-194/13, C-195/13 en C-208/13, EU:C:2014:2147, punten 31 en 41).

Arrest van 24 oktober 2002, Aéroports de Paris/Commissie (C-82/01 P, EU:C:2002:617, punt 74; hierna: „arrest Aéroports de Paris/Commissie”).

Arrest van 1 juli 2008, MOTOE (C-49/07, EU:C:2008:376, punt 25; hierna: „arrest MOTOE”).

Arrest van 28 februari 2013, Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas/Autoridade da Concorrência (C-1/12, EU:C:2013:127).

Arrest van 15 maart 2018, Commissie/Tsjechië (C-575/16, niet gepubliceerd, EU:C:2018:186).

Arrest van 24 mei 2011, Commissie/België (C-47/08, EU:C:2011:334).

Aangevoerde nationale bepalingen

Artikel 5, lid 1, punt 1, en artikel 3, leden 19 en 22, van de Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (mededingingswet van de Republiek Litouwen; hierna: „mededingingswet”) (zoals gewijzigd bij wet nr. XIII-193 van 12 januari 2017).

Artikel 2, artikel 6, lid 1, artikel 6², leden 1 en 6, artikel 8, artikel 9, artikel 10, punten 4 en 7, artikel 11, leden 2 en 3, artikel 12, artikel 13, artikel 16, artikel 19, leden 1 en 2, artikel 19¹, artikel 20¹, lid 1, artikel 21, artikel 26, artikel 28 en artikel 45 van de Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (notariswet van de Republiek Litouwen; hierna: „notariswet”) (zoals gewijzigd bij wet nr. XIII-570 van 29 juni 2017).

Artikel 8, leden 6 en 7, artikel 10, punt 4, artikel 18, lid 1, artikel 19, leden 1, 2, 4 en 6, artikel 20, lid 1, artikel 23, artikel 25, artikel 26, lid 3, en artikel 28, lid 3, van de Lietuvos notarų rūmų statusas (statuten van de Litouwse kamer van notarissen; hierna: „statuten”), zoals goedgekeurd bij beschikking nr. 1R-3 van de Teisingumo ministras (minister van Justitie) van 3 januari 2008.

Punten 1.7 en 2.6 (zoals gewijzigd bij beschikking nr. 1R-182 van 29 juni 2012) en punten 1.2, 1.6 en 2.2 (zoals gewijzigd bij beschikking nr. 1R-386 van 31 december 2014) van de Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinieji dydžiai (voorlopige tarieven voor de vergoedingen die door notarissen in rekening worden gebracht voor het verlijden van notariële akten, het voorbereiden van transacties, het geven van consult en het verrichten van technische diensten; hierna: „voorlopige tarieven”), zoals goedgekeurd bij beschikking nr. 57 van de minister van Justitie van 12 september 1996.

Korte weergave van de feiten en van het procesverloop in het hoofdgeding

- 1 Overeenkomstig artikel 19 van de notariswet brengen notarissen een vergoeding in rekening voor het verlijden van notariële akten, het voorbereiden van transacties, het geven van consult en het verrichten van technische diensten. Het tarief van deze vergoeding wordt bepaald door de minister van Justitie in overleg met de Finansų ministrė (minister van Financiën) en de kamer van notarissen.
- 2 In de voorlopige tarieven, zoals goedgekeurd bij beschikking nr. 57 van de minister van Justitie van 12 september 1996, werden de vergoedingen voor het verlijden van notariële akten tijdens het voor de onderhavige zaak relevante tijdvak hoofdzakelijk gespecificeerd door het vaststellen van minimum- en

maximumtarieven. In deze wettelijke regeling (in de voor de onderhavige zaak relevante versies) zijn de tarieven voor de vergoedingen als volgt bepaald:

- Voor de notariële inschrijving van een hypotheek op een onroerend goed wordt een vergoeding in rekening gebracht van 0,2 tot 0,3 procent van de waarde van het goed, met een minimum van 50 LTL en een maximum van 500 LTL (vanaf 1 januari 2015 bedraagt de vergoeding 0,2 tot 0,3 procent van de waarde van het goed, met een minimum van 14,48 EUR en een maximum van 144,80 EUR) (punt 1.7).
 - Voor de notariële inschrijving van een pandrecht wordt een vergoeding in rekening gebracht van 0,2 tot 0,3 procent van de waarde van het goed, met een minimum van 50 LTL en een maximum van 500 LTL (vanaf 1 januari 2015 bedraagt de vergoeding 0,2 tot 0,3 procent van de waarde van het goed, met een minimum van 14,48 EUR en een maximum van 144,81 EUR) (punt 2.6).
 - Voor de notariële vastlegging van een overeenkomst inzake erfdienstbaarheid, vruchtgebruik, opstalrecht of een regeling voor het gebruik van een goed of eigendom wordt een vergoeding in rekening gebracht van 28,96 EUR tot 86.89 EUR (punt 1.6).
 - Voor de notariële vastlegging van een overeenkomst voor de ruil van een onroerend goed, waaronder de ruil van een onroerend goed voor een roerend goed of een ander voorwerp van civielrechtelijke rechten, wordt een vergoeding in rekening gebracht van 0,4 tot 0,5 procent van de waarde van het geruilde goed met de hoogste waarde, met een minimum van 28.96 EUR en een maximum van 5 792,40 EUR (punt 1.2); voor de vastlegging van een overeenkomst voor de ruil van roerende goederen wordt een vergoeding in rekening gebracht van 0,3 tot 0,4 procent van de waarde van het geruilde goed of van het andere voorwerp van civielrechtelijke rechten met de hoogste waarde, met een minimum van 14,48 EUR (punt 2.2).
- 3 Bij besluit van 30 augustus 2012 heeft het presidium van de kamer van notarissen vastgesteld dat, wanneer de waarde van het gehypothekeerde of verpande goed door de partijen bij de transactie niet is opgegeven, het in de punten 1.7 en 2.6 van de voorlopige tarieven gespecificeerde maximumbedrag van de notariële vergoeding voor de inschrijving van een hypotheek- of pandtransactie in rekening wordt gebracht.
- 4 Bij besluit van 23 april 2015 heeft het presidium van de kamer van notarissen gespecificeerd hoe de notariële vergoeding moet worden berekend wanneer bij één enkele overeenkomst een erfdienstbaarheid wordt gevestigd op verschillende onroerende goederen. Het presidium heeft besloten dat het aanbeveling verdient om het in punt 1.6 van de voorlopige tarieven vastgestelde tarief van de

vergoeding te vermenigvuldigen met het aantal onroerende goederen waarop een erfdiensbaarheid wordt gevestigd.

- 5 Bij besluit van 26 mei 2016 heeft het presidium van de kamer van notarissen bevestigd dat wanneer in het kader van één enkele overeenkomst delen van verschillende goederen worden geruild, de notariële vergoeding kan worden berekend door het in punt 1.2 van de voorlopige tarieven vastgestelde bedrag van de vergoeding te bepalen op basis van de prijs van elk goed dat bij de transactie wordt overgedragen, en de aldus bepaalde bedragen vervolgens bij elkaar op te tellen.
- 6 Bij besluit van 26 januari 2017 heeft het presidium van de kamer van notarissen bepaald dat, wanneer in het kader van één hypotheektransactie meerdere onroerende goederen worden verhypothekerd, het in de voorlopige tarieven vastgestelde bedrag van de notariële vergoeding „moet worden berekend door de waarde van elk verhypothekerd goed te bepalen, en de aldus bepaalde bedragen vervolgens bij elkaar op te tellen”.
- 7 Bovengenoemde besluiten van het presidium van de kamer van notarissen (hierna: „toelichtingen”) zijn door de leden van het presidium die op de vergaderingen aanwezig waren bij consensus (met eenparigheid van stemmen) vastgesteld, en gepubliceerd op het intranet van de kamer van notarissen.
- 8 In het bestreden besluit heeft de raad voor de mededinging vastgesteld dat verzoekers via de toelichtingen een mechanisme voor de berekening van notariële vergoedingen hadden ingevoerd waarbij voor alle gevallen de maximumbedragen die in rekening kunnen worden gebracht voor de notariële vastlegging van hypotheek-, ruil- en erfdiensbaarheidstransacties waarbij meerdere goederen worden verhypothekerd, overgedragen of bezwaard, volgens de voorlopige tarieven werden vastgesteld. Bijgevolg waren de door notarissen in rekening te brengen vergoedingen indirect vastgesteld, terwijl het notarissen vóór de vaststelling van deze toelichtingen vrij stond om in specifieke gevallen ook lagere vergoedingen vast te stellen. De raad voor de mededinging heeft ook vastgesteld dat verzoekers het bedrag van de vergoeding – te weten het maximumtarief van de mogelijke vergoedingen – dat notarissen in rekening mogen brengen voor de inschrijving van een hypotheek of een pandrecht wanneer de waarde van het verhypothekerde of verpande goed niet door de partijen is opgegeven, rechtstreeks hadden bepaald.
- 9 In het bestreden besluit is vastgesteld dat de kamer van notarissen – via haar leidinggevend orgaan, het presidium – en de notarissen door het vaststellen van de toelichtingen een mededingingsbeperkende overeenkomst hadden gesloten, waarbij zij de voorschriften van artikel 5, lid 1, punt 1, van de mededingingswet en artikel 101, lid 1, onder a), VWEU hadden geschonden. Volgens de in artikel 3, lid 19, van de mededingingswet opgenomen definitie omvat het begrip overeenkomst mede een besluit van een vereniging. In het bestreden besluit wordt gesteld dat de kamer van notarissen een vereniging is van economische entiteiten,

namelijk notarissen. In het bestreden besluit wordt derhalve gesteld dat de door de kamer van notarissen vastgestelde toelichtingen, voor de toepassing van artikel 101, lid 1, VWEU, een besluit van een vereniging vormen dat is vastgesteld met medewerking van acht notarissen die lid zijn van het presidium van de kamer van notarissen.

- 10 In het bestreden besluit heeft de raad voor de mededinging de relevante markt omschreven als de markt van notariële akten in de Republiek Litouwen en heeft hij de toelichtingen aangemerkt als één enkele inbreuk, die heeft geduurd van 30 augustus 2012 tot ten minste 16 november 2017. Hij heeft deze handelingen ook beschouwd als een overeenkomst die bedoeld was om de mededinging tussen alle notarissen te beperken.
- 11 Verzoekers hebben tegen het bestreden besluit beroep ingesteld bij de Vilniaus apygardos administracinis teismas (bestuursrechter in eerste aanleg Vilnius, Litouwen). Bij vonnis van 19 februari 2019 heeft deze rechter het beroep toegewezen en het bestreden besluit gedeeltelijk nietig verklaard.
- 12 Bij hoger beroep verzoekt de raad voor de mededinging de Lietuvos Vyriausiosios Administracinis Teismas (hoogste bestuursrechter, Litouwen; hierna: „verwijzende rechter”) om dit vonnis te vernietigen en verzoekers’ beroep te verwerpen.

Voornaamste argumenten van partijen in het hoofdgeding

- 13 In de onderhavige zaak stellen verzoekers dat notarissen in wezen ambtenaren zijn die openbaar gezag uitoefenen en dragers of vertegenwoordigers zijn van openbaar gezag. Volgens verzoekers concurreren notarissen met elkaar op kwaliteit van dienstverlening, maar niet op prijs. Zoals verzoekers hebben aangegeven in hun verzoekschrift aan de rechter in eerste aanleg, waren er op dat tijdstip 262 notarissen werkzaam in Litouwen.
- 14 Volgens verzoekers heeft de kamer de toelichtingen vastgesteld ter vervulling van de in artikel 9, punt 5, van de notariswet vastgestelde taak bestaande in het uniformeren van de notariële werkzaamheden, alsmede van de in artikel 8, punten 6 en 7, van de statuten neergelegde taken van de kamer van notarissen bestaande in het bundelen van de notariële werkzaamheden en het voorleggen van de resultaten daarvan aan de notarissen (in de onderhavige zaak hadden zij dus wetgevende bevoegdheid). Verzoekers stellen dat de toelichtingen ook bedoeld waren om een hiaat in de regelgeving op te vullen, de consumentenbelangen te beschermen, het beginsel van gelijke behandeling van consumenten en het evenredigheidsbeginsel te waarborgen en notarissen te beschermen tegen ongerechtvaardigde wettelijke aansprakelijkheid. Tijdens het door de raad voor de mededinging gevoerde onderzoek heeft de kamer van notarissen verklaard dat de waarde van het voorwerp van een hypotheek een belangrijk criterium is voor de zwakkere partij, namelijk de hypotheekgever, om te beoordelen in hoeverre zijn activa zullen worden bezwaard. Doordat wanneer de waarde van het voorwerp van

een hypotheek of pandrecht niet is opgegeven het maximumbedrag van de notariële vergoeding in rekening wordt gebracht, moeten de partijen bij de transactie ertoe worden aangemoedigd steeds de waarde van dit voorwerp te vermelden, zodat het evenwicht tussen de belangen van de partijen wordt gewaarborgd.

- 15 Verzoekers wijzen er voorts op dat in artikel 19¹ van de notariswet criteria zijn neergelegd voor het vaststellen van de tarieven van de vergoedingen voor notariële akten. Bovendien had de minister van Justitie, indien hij het niet eens was met de vastgestelde toelichtingen, de voorlopige tarieven kunnen aanvullen, aangezien hij van deze toelichtingen op de hoogte was. Hij heeft echter geen van de maatregelen genomen waarin artikel 11 van de notariswet voorziet: hij heeft de rechter niet verzocht om nietigverklaring van maatregelen die niet in overeenstemming waren met de wettelijke voorschriften, noch heeft hij enig initiatief genomen om de voorlopige tarieven aan te passen. Verzoekers stellen dat het VWEU in casu niet van toepassing is, aangezien er in de Unie geen gemeenschappelijke markt van notariële diensten bestaat.
- 16 Verweerder, de raad voor de mededinging, stelt dat notarissen economische entiteiten zijn en binnen de in de voorlopige tarieven vastgestelde grenzen met elkaar op prijs kunnen concurreren. Notarissen kunnen ook met elkaar concurreren op het gebied van vergoeding in de gevallen waarin het mogelijk is om het in de voorlopige tarieven vastgestelde bedrag van de vergoeding op verschillende manieren te berekenen. Verweerder voert aan dat zowel de mededingingswet als het VWEU prijsafspraken verbiedt, zodat verzoekers niet gerechtigd zijn om de notariële werkzaamheden op zodanige wijze te uniformeren dat dit verbod wordt geschonden. Hij is het er niet mee eens dat er hiaten waren in de regelgeving. Verweerder stelt dat het VWEU in casu van toepassing is, aangezien verzoekers' handelingen het gehele grondgebied van Litouwen bestrijken, en wijst erop dat de tarieven voor notariële vergoedingen niet alleen voor Litouwse entiteiten gelden, maar ook voor entiteiten van andere lidstaten die gebruikmaken van notariële diensten in Litouwen.

Korte uiteenzetting van de motivering van de prejudiciële verwijzing

- 17 De verwijzende rechter voert aan dat het Hof van Justitie zich, in het kader van de vrijheid van vestiging, reeds heeft uitgesproken over de taken die door notarissen worden uitgevoerd in bepaalde andere lidstaten, maar zich nog niet heeft uitgesproken over de vraag of taken zoals die welke in casu aan notarissen in de Republiek Litouwen worden toegewezen, een economische activiteit vormen in de zin van artikel 101, lid 1, VWEU, en of notarissen, in een situatie als die welke in casu aan de orde is, ondernemingen zijn in de zin van artikel 101 VWEU.
- 18 Hij wijst er met name op dat volgens vaste rechtspraak van het Hof van Justitie – ook al omvat het begrip onderneming in het kader van het mededingingsrecht elke eenheid die een economische activiteit uitoefent, ongeacht haar rechtsvorm en de

wijze waarop zij wordt gefinancierd, en moet onder economische activiteit worden verstaan iedere activiteit die bestaat in het aanbieden van goederen en diensten op een bepaalde markt (arrest Wouters, punten 46 en 47 en aldaar aangehaalde rechtspraak) – de mededingingsregels van het Verdrag niet van toepassing zijn op een activiteit die, wegens haar aard en doel en de regels waaraan zij is onderworpen, buiten de sfeer van het economisch verkeer valt of die neerkomt op de uitoefening van overheidsprerogatieven (arrest Wouters, punt 57, en arrest Consiglio nazionale dei geologi, punt 42).

- 19 Hij herinnert eraan dat het Hof van Justitie in het arrest Wouters, punten 67 tot en met 69, heeft verklaard dat wat het beginsel van institutionele soevereiniteit betreft, twee soorten situaties worden onderscheiden. Een lidstaat kan, wanneer hij regelgevende bevoegdheden aan een beroepsorganisatie verleent, zelf de criteria van algemeen belang, alsook de essentiële beginselen vastleggen waaraan de uit te vaardigen regelgeving moet voldoen, en tevens de bevoegdheid aan zich houden om zelf in laatste instantie te beslissen. In dat geval blijven de door de beroepsorganisatie uitgevaardigde regels maatregelen van de staat en ontsnappen zij aan de voor ondernemingen geldende regels van het Verdrag. In het andere geval zijn de door de beroepsorganisatie vastgestelde regels enkel toe te schrijven aan deze organisatie zelf. Bovendien heeft het Hof in het arrest Wouters, punt 97, opgemerkt dat „niet elke overeenkomst tussen ondernemingen of elk besluit van een ondernemersvereniging die de handelingsvrijheid van de partijen of van een van hen beperkt, automatisch onder het verbod van artikel 85, lid 1, van het Verdrag valt. Bij de toepassing van deze bepaling op een concreet geval moet namelijk in de eerste plaats rekening worden gehouden met de algehele context waarbinnen het betrokken besluit van de ondernemersvereniging is genomen of zijn werking ontplooit, en meer in het bijzonder met de doelstellingen daarvan, welke in casu verband houden met de noodzaak om regels vast te stellen inzake organisatie, bekwaamheid, deontologie, toezicht en aansprakelijkheid, die aan de eindgebruikers van juridische diensten de nodige garantie van integriteit en ervaring bieden en een goede rechtsbedeling verzekeren [...]. Vervolgens moet worden onderzocht of de daaruit voortvloeiende beperkende gevolgen voor de mededinging inherent zijn aan deze nagestreefde doeleinden”.
- 20 De verwijzende rechter herinnert met name aan de rechtspraak van het Hof waarin is verklaard dat moet worden nagegaan of de beperkingen die bij de regels in het hoofdgeding worden opgelegd, niet verder gaan dan noodzakelijk is voor de verwezenlijking van legitieme doelstellingen (arrest Meca-Medina en Majcen/Commissie, punt 47, en arrest Consiglio nazionale dei geologi, punt 54), dat de omstandigheid dat een instantie voor de uitoefening van een deel van haar activiteiten over overheidsprerogatieven beschikt, op zich geen beletsel vormt om haar voor de rest van haar economische activiteiten als onderneming in de zin van het mededingingsrecht van de Gemeenschap aan te merken (arrest Aéroports de Paris/Commissie, punt 74), en dat de kwalificatie als activiteit die tot de uitoefening van bevoegdheden van openbaar gezag behoort of als economische activiteit voor elke door een bepaalde entiteit uitgeoefende activiteit afzonderlijk moet gebeuren (arrest MOTOE, punt 25).

- 21 De verwijzende rechter betwijfelt of, in het licht van artikel 101 VWEU (op zichzelf beschouwd of gelezen in samenhang met artikel 4, lid 3, VEU), het aan de kamer van notarissen toegekende recht om „de notariële werkzaamheden te uniformeren” aldus kan of moet worden uitgelegd dat dit ook het recht omvat om de tarieven voor vergoedingen voor notarissen te standaardiseren in de specifieke gevallen waarin de notariële vergoedingen (of de berekeningswijze ervan) voor het verlijden van notariële akten niet zijn vastgelegd in de door de minister van Justitie goedgekeurde voorlopige tarieven. Tegelijk vraagt hij zich af of in een situatie zoals die welke in casu aan de orde is, waarin de kamer van notarissen de toelichtingen betreffende het bedrag van de notariële vergoedingen of de berekeningswijze ervan vaststelt voor die specifieke gevallen die niet uitdrukkelijk worden vermeld in de door de minister van Justitie goedgekeurde voorlopige tarieven, is voldaan aan het in het arrest Wouters, punt 68, vastgestelde criterium dat „[e]en lidstaat [...] de bevoegdheid aan zich [kan] houden om zelf in laatste instantie te beslissen”, of aan het in het arrest CHEZ Elektro Bulgaria, punt 46, vastgestelde criterium dat „de staat effectieve controle [moet] uitoefenen en in laatste instantie beslissingsbevoegd [moet] zijn”, waarbij de minister van Justitie binnen een maand na ontvangst van het betrokken besluit bij de rechter een verzoek tot nietigverklaring van een mogelijk onrechtmatig besluit van de kamer van notarissen kan indienen (artikel 11, alinea 3, van de notariswet) en tevens de voorlopige tarieven kan aanvullen door te bepalen hoe de notariële vergoeding in die specifieke gevallen moet worden berekend.
- 22 De verwijzende rechter betwijfelt daarom of in casu aan de in punt 68 van het arrest Wouters bedoelde criteria is voldaan, of dat de door de kamer van notarissen vastgestelde toelichtingen toch enkel aan deze kamer zijn toe te schrijven (arrest Wouters, punt 69), dat wil zeggen of de door de kamer van notarissen vastgestelde toelichtingen moeten worden aangemerkt als een besluit van een ondernemersvereniging in de zin van artikel 101, lid 1, VWEU.
- 23 In de toelichtingen worden het specifieke bedrag van de door notarissen in rekening te brengen vergoedingen (eerste toelichting) en de berekeningswijze ervan (overige drie toelichtingen) vastgesteld. Zoals hierboven vermeld, is de raad voor de mededinging van mening dat notarissen, in gevallen die in de voorlopige tarieven niet zijn gespecificeerd, zelf dienen te beslissen over de in rekening te brengen notariële vergoeding of over de berekeningswijze ervan. Derhalve rijst de vraag of artikel 101 VWEU aldus moet worden uitgelegd dat deze toelichtingen ertoe strekken of tot gevolg hebben dat de mededinging binnen de interne markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst.
- 24 Verzoekers wijzen op een aantal doelstellingen van de toelichtingen die volgens hen de vaststelling ervan rechtvaardigen. De verwijzende rechter betwijfelt of, in het licht van artikel 101, lid 1, VWEU, de in punt 97 van het arrest Wouters vastgestelde criteria in casu moeten worden toegepast en of de door verzoekers opgegeven doelstellingen kunnen worden aangemerkt als legitieme doelstellingen in de zin van punt 97 van het arrest Wouters.

- 25 Indien deze laatste vraag bevestigend wordt beantwoord, rijst eveneens de vraag of, in het licht van de in punt 97 van het arrest Wouters vastgestelde criteria, de in de toelichtingen opgelegde beperkingen niet verder gaan dan nodig is voor de verwezenlijking van de legitieme doelstellingen.
- 26 Zoals hierboven vermeld, is in het bestreden besluit ook vastgesteld dat acht notarissen, die lid waren van het presidium van de kamer van notarissen, dat de toelichtingen heeft vastgesteld, inbreuk hebben gemaakt op artikel 101, lid 1, onder a), VWEU en artikel 5, lid 1, punt 1, van de mededingingswet. De verwijzende rechter vraagt zich af of artikel 101 VWEU aldus moet worden uitgelegd dat notarissen die lid waren van het presidium (en die dus lid waren van een vereniging) kunnen worden geacht artikel 101 VWEU te hebben geschonden en kunnen worden beboet op grond dat zij hebben deelgenomen aan de vaststelling van de toelichtingen, met andere woorden of zij aansprakelijk kunnen worden gesteld voor het feit dat zij als notaris werkzaam waren terwijl zij ook lid waren van het presidium van de kamer van notarissen.
- 27 Zoals uit het voorgaande blijkt, is de beantwoording van deze vragen essentieel voor het onderzoek van de onderhavige zaak, namelijk voor de beoordeling of verzoekers door de vaststelling van de toelichtingen, artikel 101, lid 1, VWEU hebben geschonden.

WERKDOCUMENT